

Archiwa szkolne jako źródła informacji dla genealogów

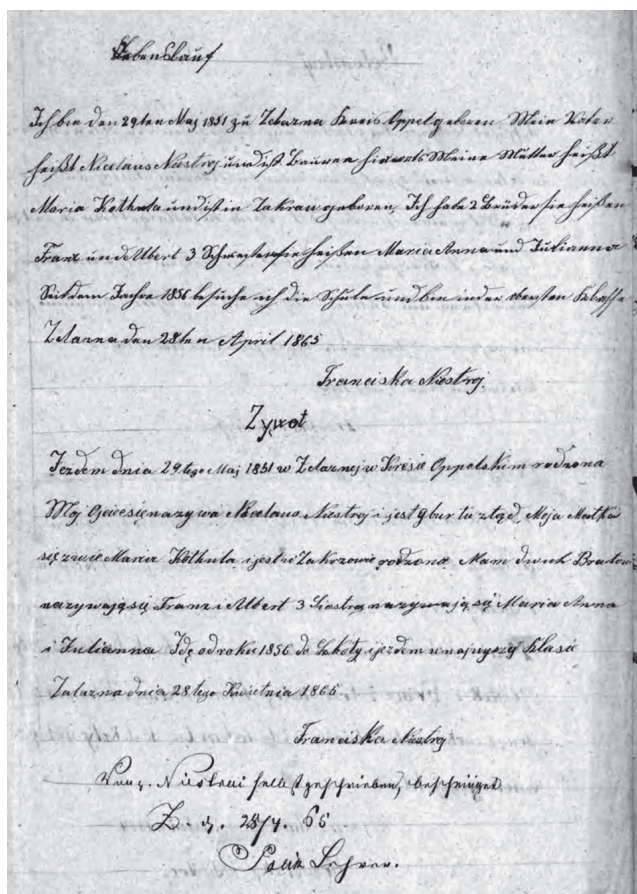
Archiwa państwowe i kościelne to instytucje, które każdy genealog-amator dobrze zna. Najczęściej właśnie tam szukamy metryk ślubów, urodzin lub zgonów naszych przodków. Odwiedzamy także urzędy stanu cywilnego, by przeglądać teczki dowodowe i dowiedzieć się o naszych antenatach czegoś więcej niż tylko suchych dat. Znacznie rzadziej docieramy do archiwów zakładowych czy szkolnych. Przeglądając fora genealogiczne, zauważyłam, że temat badań dokumentacji szkolnej związanej z naszymi przodkami jest niezbyt często poruszany, a przecież szkoła była i wciąż jest ważnym miejscem w życiu człowieka. Warto się zastanowić, jakie dokumenty możemy znaleźć i co one mogą nam powiedzieć o naszych bliższych i dalszych krewnych.

We wszystkich prawie szkołach, które odwiedziłam, archiwum to przeważnie duża szafa w gabinecie dyrektora. Nieliczne placówki mają osobne pomieszczenia przeznaczone do tego celu. Za szkolne archiwum odpowiada zwykle sekretarka, chociaż w myśl ustawy powinien robić to przeszkolony archiwista. Większe szkoły zatrudniają raz na jakiś czas firmy zewnętrzne, które porządkują dokumenty i usuwają te niepotrzebne. To jednak pociąga za sobą spore koszty, a ponieważ oświata od lat boryka się z problemami finansowymi, w szkolnych archiwach zdarza się znaleźć dokumenty nawet z dość odległych lat (chyba, że trafi się nam wyjątkowo pedantyczny dyrektor, który robiąc samodzielnie porządki w archiwum, wszystkie „starocie” pali w szkolnym piecu (!). Takie bowiem przypadki też spotkałam). Jakie więc dokumenty musi przechowywać szkoła, przez jaki czas i co z tego może być przydatne nam genealogom?

Do archiwizacji dokumentacji szkolnej zobowiązują dyrektorów odpowiednie ustawy i rozporządzenia jak na przykład rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1999 roku w sprawie instrukcji kancelaryjnej dla organów gmin i związków międzygminnych (Dz. U. 1999 nr 112, poz. 1319 z późn. zm.).

Kancelaria szkolna prowadzi następujące rodzaje ksiąg i ewidencji:

- Księga uczniów,
- Ewidencja uczniów,
- Księgi inwentarzowe,
- Księgę komunikatów,
- Księgę zarządzeń,
- Ewidencję zużycia środków czystości i art. biurowych,
- Rejestr zastępstw,
- Rejestr delegacji służbowych,
- Rejestr zamówień,
- Ewidencję wyjść pracowników prywatnych i służbowych,
- Rejestr wypadków uczniów,
- Dziennik Podawczy,
- Ewidencję pieczęci szkolnych,
- Ewidencję zaopatrzenia w odzież ochronną,
- Akta osobowe pracowników pedagogicznych i niepedagogicznych,
- Dokumentację awansu zawodowego nauczycieli,
- Dzienniki lekcyjne,
- Księgę ocen.

Przykładowy zyciorys ze zbioru *Zyciorysy dzieci z Zelaznej*. Źródło <http://obc.opole.pl/dlibra/doccontent?id=973&dirids=1> (dostęp: 8.07.2012)

dziennik lekcyjny. Z tego źródła uzyskamy również informacje o danych osobowych (data i miejsce urodzenia, imiona i nazwisko rodziców, adres zamieszkania) ewentualnych osiągnięciach naukowych i sportowych (babcia – sportsmenka, dziadek – geniusz matematyczny), wyniki egzaminów, a także datę skreślenia z listy uczniów i przyczynę tegoż. Często powodem opuszczenia szkoły mogła być przeprowadzka rodziców, a dla poszukujących informacja ta może być brakującym ogniwem w historii migracji rodziny. Informacje zawarte w arkuszach ocen są informacjami wiarygodnymi, bo spisuje się je z dokumentów tożsamości rodziców ucznia.

Księgi ewidencji uczniów oprócz danych osobowych i adresu zamieszkania dostarczą także informacji o przebiegu spełniania obowiązku szkolnego przez ucznia, czyli, czy w danym roku szkolnym uczęszczał do szkoły przypisanej do swego obwodu, czy do innej, czy pobierał nauki np. w indywidualnym toku nauczania. Zasięgając informacji o szkołach, do których uczęszczał nasz przodek, możemy się zorientować, czy wybierano dla niego szkoły, cieszące się uznaniem w danym środowisku, czy też nie. Wybór taki może świadczyć o pozycji rodziny, ambicjach rodziców lub specjalnych uzdolnieniach dziecka.

Księgi uczniów. Zamieszcza się tam imię i nazwisko ucznia, datę i miejsce urodzenia, numer PESEL, jego adres zamieszkania, imiona i nazwiska rodziców, ich adres zamieszkania, jak również datę przyjęcia ucznia do szkoły oraz klasę, do której został przyjęty. Odnotowuje się tam również datę ukończenia szkoły, ewentualnie datę i przyczynę opuszczenia przez niego szkoły.

Księgi ewidencji uczniów i księgi uczniów należą do kategorii archiwalnej B50, ale tak jak w przypadku księgi ocen, jeżeli zachowały się księgi starsze, to mogą być one uznane za dokumenty równoważne kategorii A i przeniesione do archiwum państwowego. W wielu szkołach, zwłaszcza wiejskich, są one nadal przechowywane w szkolnych szafach – archiwach.

Jeżeli nasz przodek był nauczycielem, powinniśmy sprawdzić akta osobowe pracowników danej szkoły.

Wszystkie te dokumenty w jakimś stopniu mogą być przydatne w naszych poszukiwaniach, ale moim zdaniem do badań genealogicznych najbardziej użyteczne będą: Księgi uczniów, Księgi ewidencji uczniów oraz Księgi ocen.

Oczywiście wielu z nas chętnie zerknęło by do dzienników lekcyjnych i sprawdziło, czy odwieczne powiedzenie rodziców i dziadków: „Jak ja chodziłem do szkoły, to miałem same piątki”, znajduje odzwierciedlenie w ocenach. Niestety dzienniki szkolne przechowywane są tylko przez okres 5–6 lat od zakończenia roku szkolnego (kategoria archiwalna B5) i dyrektorzy tego zalecenia pilnują. Genealog wszak człek uparty jest i tak łatwo nie odpuszcza. Możemy więc pokusić się o przejrzanie **Księgi ocen**, którą stanowią opracowane wykazy tych uczniów wszystkich oddziałów oraz ich arkusze ocen, którzy w danym roku szkolnym ukończyli lub opuścili szkołę. Zasadniczo są one przechowywane w szkolnych archiwach przez okres 50-ciu lat, jednak księgi powstałe przed 1939 rokiem, a zachowane w dobrym stanie, mają przyznaną kategorię archiwalną A i możemy odnaleźć je w Archiwum Państwowym odpowiednim dla regionu, w którym znajdowała się szkoła. Jeżeli więc uda się nam odnaleźć arkusz ocen naszego przodka, to tak jakbyśmy przeglądali

Kto i na jakich zasadach może skorzystać z zasobów archiwów szkolnych?

To pytanie wzbudzało spore zaskoczenie u dyrektorów, z którymi rozmawiałam. Wielu z nich po prostu nigdy się nad tym nie zastanawiało. Dopiero moje dociekania spowodowały, że zainteresowali się tym problemem. Ostatecznie dowiedziałam się, że obowiązują zasady takie jak we wszystkich archiwach, tzn. trzeba napisać podanie do dyrektora szkoły z prośbą o dostęp do akt danej osoby i uzasadnić dlaczego chcemy je przejrzeć oraz podać kim dla nas jest poszukiwany człowiek. Jeżeli uzyskamy pozytywną odpowiedź, to możemy się umówić na termin odwiedzin, ale zawsze będzie nam towarzyszyła osoba odpowiedzialna za prowadzenie archiwum lub ktoś z dyrekcji. Oczywiście akta osób żyjących są udostępniane tylko za ich pisemną zgodą lub na ich osobisty wniosek.

Co zrobić, gdy szkoła, do której uczęszczał przodek została zlikwidowana?

Archiwa szkół likwidowanych są przechowywane w kuratoriach oświaty lub urzędach gmin i tam należy ich szukać. Niektóre zbiory dokumentów są przekazywane do szkół, które przejęły funkcję po likwidowanych placówkach. Archiwa szkolne powinny więc znaleźć się w kręgu zainteresowań genealogów. Mogą nam odsłonić „inną” stronę życia naszych antenatów, chociaż pewną niedogodnością będzie fakt, że większość dokumentów przechowywana jest w nich przez około 50 lat. Oznacza to, że znajdziemy tam informacje pochodzące najdalej z lat 50. lub 60. XX wieku. Jeśli natomiast szukamy informacji o przodkach z XIX lub początku XX wieku, powinniśmy odwiedzić właściwe archiwum państwowe lub skorzystać z bazy ELA (Ewidencja Ludności w Archiwaliach) gdzie znajdziemy informacje o zasobach związanych ze szkolnictwem. Warto również odwiedzić szkoły w miejscowościach, w których żyli przodkowie i popytać, czy gdzieś na strychach nie ma dokumentów nas interesujących. Dla zainteresowanych podaję linki do ciekawych artykułów znalezionych w Internecie, dotyczących tej tematyki.

Bibliografia:

- <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114873,3199940.html> (dokumenty szkolne z lat 1908–1955)
- <http://www.koniowka.info/aktualizacje/aktualizacje1112/dziennikiszkolne19141915.html> (dzienniki szkolne 1914–1915)
- <http://www.bmzch.pl/bractwo-historia/dziennik-szkolny-psary.html>
- http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/iza.php?l=&mode=showzesp&zespoly_id=80052